

Kulturminner i Holtålen kommune

Armfeldtleden:

Armfeldtleden er opprettet for å minnes de ca 3.500 svenske soldater som omkom i fjellene i Holtålen og Tydalen.

På sin retrett etter et mislykket angrep på Trondheim, flyktet general Armfeldt og hans finsk-svenske soldater oppover Gauldalen førjuls vinteren 1718. De overnattet bl.a. i Haltdalen. Soldatene lå i leir ved elvebredden, mens de høyere offiserer tok seg til rette i Gammelgården. Ved nyttårsleitet får de beskjed om Karl den 12s død. Svenskehæren fortsetter opp

til Aunegrenda og videre over Bukkhåmmåren. Fra Tydal fortsetter svenskene sin tilbaketrekking, kommer opp i en forferdelig vinterstorm over fjellet til Sverige, og flere tusen soldater omkommer.

I dag kan du gå i de svenske soldatenes fotspor med start ved Gammelgården i Haltdalen eller ved Nordpå i Aunegrenda.

Eidet bru:

Denne brua, ofte kalt stenbrua, ligger 100 m nedenfor Hyttfossen og Eidet rasteplass.

Steinbrua ble ferdigbygd i 1853, og er en av to slike bruer i landet.

Brua er i dag tatt med i Vegvesenets bevaringsplan. Da den ble bygd, var en av de sterkeste menn som har vært her i distriktet med. En av hans jobber var å frakte de store steinene på plass med håndmakt. Om han var aldri så sterk, er det ufattelig at slikt går an. Samtidig med at brua ble bygd, ble vegen gjennom Svølgja lagt ned til elva.

At dette er et solid byggverk viser bildet nedenfor, der brua sto imot vannmassene i storflommen som var i Ålen 16.08.2011.

Eidet smeltehytte:

Hytta ligger like ved Gaula, ca. 4 km. vest for Ålen sentrum, godt synlig fra veien.

Eidet smeltehytte, 1834 - 1887, var en videreføring av Dragås smeltehytte ved Eafossen. Eidet smeltehytte sto for en vesentlig del av produksjonen innen Røros Kobberverks circumferenc. Smeltehytta ble nedlagt på grunn av rasjonalisering og ny teknologi. Restene av de store smelteovnene ved Eidet smeltehytte regnes som de best bevarte i sitt slag i Nord-Europa. I dag er ruinen sikret mot nedrasing og det er laget en egen kultursti i området.

Engan skanse:

Skansen ligger like ved Reitanvegen, ca. 1,7 km. etter avkjørsel fra rv.30.

Skansen ble bygd i 1678, og står ennå som et minne om krigene mot Sverige.

En svensk styrke på ca. 3000 mann på veg til Trondheim ville over vadestedet der Rugla bru nå er, men 12 - 1500 norske soldater, derav 150 "Ruglabønder" forsvarte med hell skansen, og svenskene trakk seg tilbake.

Slaget sto 1. august 1679, og varte fra tidlig morgen til over middagsleitet. I dag oppføres det år om annet et utendørs spill på plassen.

Gammelgården:

Gammelgården er den gamle prestegården i Haltdalen.

Gammelgården er den gamle prestegården i Haltdalen. Det var senere kommunehus i den tiden Haltdalen var egen kommune.

Gammelgården ligger like ved FV30, der vegen til Aunegrenda tar av. Den er nå restaurert, og tar imot besøkende for servering og omvisning. Her tilbys husflidsutsalg, servering og muligheter til å høre om gårdens historie. Hver fredag er det "ølløvkaffe" i Gammelgården der alle er hjertelig velkommen.

Gammelgården med stavkirken er Holtålen kommunes tusenårssted.

Gammelhårdens urtehage er også verdt et besøk.

Haltdalen stavkirke:

Denne stavkirken representerer selve urmodellen av kirkebygninger her til lands.

Treprøver av den originale kirken - som i dag står på Trøndelag folkemuseum - viser at trevirket er hogd ca. 1170. Den er således en av de eldste trebygninger i Midt-Norge, og den nordligste eksisterende stavkirken i landet.

Haltdalen Historielag har - siden det ble stiftet 19.mai 1986 - viet stor oppmerksomhet til kirken og det gamle kirkestedet i Haltdalen. Men historielaget har erkjent at det er urealistisk å hente den opprinnelige kirken tilbake til hjembygda. Derfor er det nå bygget en kopi av den opprinnelige kirken beliggende ved Gammelgården i Haltdalen. Denne ble innviet i august 2004.

Holtaalen hytte:

Holtaalen hytte, ofte kalt Leset hytte, ligger like ovenfor Leas utløp til Gaula i Haldalen.

Smeltehytta, som var privat, ble bygd ca. 1855 og var i drift til 1870. Hytta ligger like utenfor Røros Kobberverks circumferenc og ble bygd av bønder i Haldalen som protest mot betaling og leveringsvilkår ved Kobberverket. I dag finnes en kultursti på området.

Jernvinneanlegg:

Slike anlegg finnes det rester av helt fra før Kristi fødsel.

Pr. i dag kjenner man til 31 jernframstillingsanlegg i Holtålen. Av disse ser 12 ut til å være fra romertid (Kr.f. - 400 e.Kr.f.), mens 19 er fra Vikingtid eller middelalder (800 - 1300 e.Kr.f.). De sistnevnte er mye mindre enn anleggene fra romertid, og produksjonen har gjerne vært bare en tiendedel. Ny og enklere teknologi kom inn, samtidig som trekullfyring tok over for vedfyring. Anleggene (fra romertid), ved Reitanvegen til Tydal, ca. 3 km. fra

Reitan stasjon, og ved Granlundvollen i Holden, like ved rv.30, ligger begge lett tilgjengelige. Det først nevnte anlegget består av flere ovner og slagghauger som skriver seg fra år 120 til 340 e.k.. Det antas at anlegget har produsert ca. 4000 kg. jern.

Killingdal gruver

Killingdal gruver ligger i Ålen, sør-øst for Reitanvegen.

Malmen ble funnet i 1674, og i kortere og lengre perioder var det gruvedrift her fram til 1986. Den gamle gruveåpningen befinner seg ca. 900 meter over havet. Herfra går gruva ned til mer enn 500 meter under havet, og er således Nord-Europas dypeste gruve. Gruva er fylt med vann og derfor ikke åpen for besøkende, men området i seg sjøl er verdt å se. Killingdal fjellhotell holder i dag til i den nyrestaurerte gamle mannskapsbrakken.

Kverna ved Moen:

Kvernhuset på Moen gård er bygd på 1800-tallet.

Det er nå restaurert, og kverna kan igjen male korn. Prosessen i kvernhuset var den siste i arbeidet med kornet. Først måtte det såes og deretter høstes. Trøskinga foregikk i lange høst- og vinterkvelder. Redskapen man brukte var "sluggu". Sluggu var en lang stav med en treklump som var festa med vier. De la kornet utover på låvegolv et så gikk de og slo og dunka til kornet måtte ut. Deretter var det å "retle". Da hadde de kornet opp i en kasse med mange hull i bunnen. Det var for å få i fra halmpipene. Deretter kasta de kornet

utover golvet med ei lita skuffe. Det beste kornet drev lengst fortelles det. Så sella de. De la kornet i en kasse med fin netting i bunnen slik at støvet ble borte. Så skulle kornet tørkes. Det gjorde de i "Bastuggu'n". Der etter kom turen til kverna.

Husa på Moen gård er plassert på en måte som er typisk for Trøndelag. Først hovedhusa i en klynge og de andre husa spredt rundt omkring.

Ruglråen:

Ruglråen ligger i søndre del av Ålen.

Den følger elven Rugla fra Nesvolden i sør, til Engan i nord. Det er et canyon formet under siste istid, en såkalt spylerenne. På den ene siden er det høge steile bergvegger, på den andre bratte gras- og skogkledde lier. Klimaet er svært gunstig, så her vokser varmekjære planter, som f.eks. alm, planter vi vanligvis ikke finner i så høytliggende strøk. Fra midten av 1700-tallet var det fast bosetting her. Og ennå kan man se rester av 3 bosteder i dalen. De første utvandrerne fra Ålen til Amerika kom fra Ruglråen.

Stormuren:

Dette er et murt jernbanefundament bygd på 1800-tallet. I 1944 ble den sprengt vekk i en sabotasjeaksjon for å hindre tyskerne i å benytte Rørosbanen.

”Operasjon Lapwing”

Et Halifax bombefly fra England droppet fire mann i fallsjerm over Holdsjøhøgda natta mellom 10. og 11. oktober 1943.

Disse hadde blant annet i oppdrag å gjennomføre sabotasjeoppdrag mot Rørosbanen i Haltdalen og Ålen for å hindre tyske trosskinner via jernbanen.

I 1944 fikk gruppen forsterkninger på fire mann fra Sverige, og ytterligere to mann sluttet seg senere til gruppen.

Den 10. desember 1944 skjedde den første aksjonen mot Rørosbanen. Da ble den såkalte Stormuren sprengt. I ei brakke ved Stormuren er det satt opp ei fotoutstilling som omhandler denne aksjonen.

Natta til 30. desember samme år ble den største og mest omfattende sabotasjeaksjon mot jernbanen i Norge under andre verdenskrig gjennomført. Da ble jernbane-skinnene fra Holda bru til Stensli stasjon, en strekning på 15 km, ødelagt. Denne aksjonen vil bli omtalt i ei utstilling i kommunens tusenårssted, Gammelgården i Haltdalen.

Ålen bygdemuseum:

Ålen Bygdemuseum ligger i Egga, omtrent midt i bygda på sørsiden av Gaula.

Terrenget er brattlendt og heller mot nord. Gården ligger på ca 450 m.o.h. Sagaen forteller at midtvinters 1206 kom birkebeinerne med kongssønnen Håkon Håkonsson over fjellet og fram til Egg i Åll. Her ble de godt mottatt og fikk låne hester til sin videre ferd nedover Gauldalen til Nidaros. Den Egga-gården hvor birkebeinerne kom ned fra fjellet er i dag Ålen Bygdemuseum.

Til museumsanlegget er også flytta

Langlandsstuggu og Engan skole. Museet består i

dag av 12 hus og ca. 2.500 gjenstander. En samling gamle bøker og fotografier er også bevart her. Slik sett er Ålen Bygdemuseum et av de største bygdemuseer i Sør-Trøndelag.

Åsplassen - Tamlaget smeltehytte:

Åsplassen ligger i Svølgja, mellom Haltdalen og Ålen sentrum.

Stuen her ble bygd i 1830, den er nå flyttet til Røros. Låven står nå på Petran museum i Haltdalen. Før vegombyggingen var plassen ferdagård om vinteren. På Åsplassen lå Tamlaget smeltehytte, som var den første smeltehytta i Holtålen. Den ble bygd av Joacim Irgens, og smeltet malmen fra hans egen gruve - Arvedals. Smeltehytta ble bygd i 1659 og gikk senere over til Røros Kobberverk etter rettssak om lovligheten av

virksomheten. Den ble lagt ned ca. 1690. I Johan Falkbergets roman *Nattens brød*, var denne smeltehytta modell for Cornelia smeltehytte. An-Magritt kom fra Kjempeplassen som lå like i nærheten.